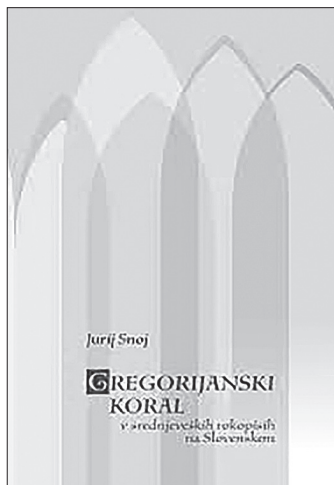

**JURIJ SNOJ:
GREGORIJANSKI KORAL
V SREDNJEVEŠKIH
ROKOPISIH NA
SLOVENSKEM**

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) je v okviru raziskovalnega dela Muzikološkega inštituta v lanskem letu izdal obsežno monografijo Jurija Snoja, ki prinaša triindvajset vsebinsko samostojnih razprav o srednjeveških glasbenih rokopisih na Slovenskem. Prispevke, ki jih je avtor monografije objavljaj skozi desetletja, je v posodobljeni in predelani smiselni celoti izdal pod enotnim naslovom *Gregorijanski koral v srednjeveških rokopisih na Slovenskem*. Ker pa je večina njegovih razprav nastala v tujih jezikih, dolga doba zbranih gradiv pa je narekovala tudi dodatno naknadno vključitev kasneje nastale literature in morebitno razširitev teme

od časa nastanka nekaterih razprav, nobena od razprav ni zgolj ponatis ali prevod. Vsak izmed naslovov v monografiji je sad več avtorjevih razprav, referatov in predavanj doma in po tujini, kar je pri vsakem od poglavij tudi dosledno navedeno in iz česar je razvidno, da obsega avtorjevo raziskovanje dobo več kot tri-deset let (najstarejša razprava ima leto nastanka 1987) in hkrati dokazuje kontinuirano avtorjevo znanstveno udejstvovanje širom Evrope v vseh teh letih.

Kakor poudarja avtor, je glavni namen izdane zbirke opozoriti na obstoj skoraj popolnoma nepoznane kulturne ostaline srednjeveških koralnih rokopisov slovenskih hranišč. Po avtorjevem predgovoru in splošnem uvodu sledijo razprave; prva tri poglavja prinašajo obrav-zložitev temeljnih strokovnih pojmov in tako opisujejo splošni prikaz srednjeveškega glasbenega rokopisja slovenskih hranišč, sledi tema o vlogi semiotike (splošne teorije znakov) zgodnjega glasbenega pismenstva. V razpravi avtor utemeljuje, da je natančno zapisovanje tonskih višin (tj. diastematika) mogoče le preko simbolov, branje le-teh pa temelji na predhodnem znanju – torej zgodnje glasbeno pismenstvo predpostavlja poznavanje srednjeveškega tonskega sistema. Res pa so prvi poskusi razlaganja nevmatske pisave s pomočjo semiotične

teorije stari le nekaj desetletij; avtor omenja Lea Treitlerja, ki je mnenja, da je zapisovanje glasbe na način, da se višji toni pojavijo v pisnem prostoru višje in da je časovni potek glasbe v smeri od leve proti desni, le stvar dogovora in je torej simbolna. Po drugi strani pa je po Treitlerju nevmatski zapis melodične linije ikonski, saj podaja sliko melodije kot celote. Avtor razprave polemizira, da njegova teorija ni obvezujoča, saj lahko imamo za dokaj samoumevno, da sta se dimenziji horizontale in vertikalne razumevali kot odsev glasbenega časa in prostora, pa tudi enačenje pisne horizontale in glasbenega časa se je pravzaprav že prevzelo. Razlog za takšno razumevanje je med drugim lahko dejstvo, da so bili prvi zahodnoevropski glasbeni zapisi iz 9. stol. zapisi glasbene podobe liturgičnih besedil in kot nevmatski znaki zapisani v pisnem prostoru nad besedili, kar pomeni, da je glasbeno zapisovanje le sledilo splošno znanemu principu pisnega prostora (od zgoraj navzdol in iz leve proti desni). V povezavi z razumevanjem glasbenega prostora avtor utemeljuje tudi način funkcioniranja osnovnih nevmatskih znakov, katerih vsebine ne moremo omejiti zgolj na obliko, ampak označujejo tudi melodično višino. Naslednje poglavje je posvečeno posebnim pnevmatskim znakom, ki se pojavljajo v fragmentu

graduala, izhajajočega iz preloma med 13. in 14. stoletjem. Ti posebni znaki označujejo, kako se nek melodični detajl izvaja, nakazujejo ritmično nianso, opozarjajo na določeno funkcijo tona znotraj skupine ipd. Zatem si sledijo posamezne obravnave notnih gradiv iz liturgičnih knjig glede na slovenske lokacije: tako se naslednja razprava prične z analizo notiranega misala iz skriptorija Ruotliba v Ljubljani. Ruotlib je bil eden od dveh laiških pisarjev, ki sta delovala v Ljubljani med 13. in 14. stoletjem. Gre za notirani misal, torej misal z glasbenim zapisom, ki je po vsej verjetnosti nastal v Ljubljani za neko cerkev v oglejskem patriarhatu, morda za stolnico v Trstu. Naslednji izmed ljubljanskih koralnih rokopisov je opisan stiški gradual, ki je že po svoji notacijski podobi očitno cistercijanski. Mogoče je domnevati, da izhaja bodisi iz Stične bodisi iz Kostanjevice. Ohranili so se predvsem deli iz temporalnega dela graduala in iz sanktorala.

Narodna in univerzitetna knjižnica hrani dvojni pergamentni folij in na teh štirih nepopolnih straneh sta odlomka dveh latinskih glasbenoteoretičnih del Gvida Areškega, ki ga avtor analizira v naslednjem poglavju. Sledi razprava o kostanjeviškem izvodu Dialogov Gregorja Velikega, ki ga danes hrani NUK, nato o notacijah aleluj velikonočnega

časa v rokopisih ljubljanskih hranišč. Naslednja tematika sekvenc v liturgičnem rokopisu na Slovenskem kot edini popolni vir navaja misal cerkve sv. Kancijana v Kranju, ki ji je bil misal podarjen, za okvirno orientacijo liturgične pripadnosti rokopisa pa je smiselno analizirati njegove aleluje, iz česar je očitno, da je misal skladen z oglejskim obredom. Primerjavi teh sekvenc s fragmenti sekvenc drugih hranišč sledi razprava o koralnih rokopisih koprške stolnice, nato o oficiju sv. Nazarija Koprškega. Naslednje poglavje osvetli vlogo izolskega antifonala, ki dokazuje oficijsko bogoslužje izolskega kapitlja in se še danes hrani v izolskem župnijskem arhivu ter obsega štiri knjige: temporal od adventa do velike noči, nato od velike noči do konca liturgičnega leta, tretja knjiga je sanktoral in četrta skupni svetniški oficij. Znotraj izolskega antifonala najdemo med oficiji tudi oficij sv. Mavra Poreškega, ki ga obravnava naslednja razprava. Nato je opisan antifonal iz Kranja, ki obsega dva kodeksa, za katera je vidno, da sta vsebinska celota in prepisana v istem skriptoriju. V prvem delu tega antifonala je moč najti verzificirani (besedila zasnovana v verzih in kiticah) oficij za praznik župnijskih zavetnikov: Kancija, Kancijana, Kancijanile in Protia.

Na področju koralnega enoglasja so posebno

zanimanje vselej zbuiali najstarejši nevmatski rokopisi in njihova glasbena vsebina, zapisi v gotski in kvadratni notaciji pa so ostajali v ozadju. Vendar pa je o njih mogoče razmišljati tudi z druge perspektive: mlajše pisave gotovo sledijo istim principom kot starejše, kar pomeni, da je treba gotsko in kvadratno notacijo obravnavati z isto metodologijo kot nevmatske pisave. Zato naslednja razprava analizira eno od poznih pisav (pozna gotska notacija) v rokopisu dvodelnega antifonala, ki se je ohranil v župnijski cerkvi sv. Kancijana v Kranju. Sledi primerjalna študija dveh zapisov verzificiranega oficija za god sv. Hilarija in Tacijana, ki sta si časovno oddaljena več kot stoletje in zapisana v dveh različnih tipih notacije. Liturgični rokopisi oglejskih središč t. i. oglejski rokopisi so naslednja tema, okoli katere se razvija razprava. Sledi opis koralnih rokopisov ljubljanskih frančiškanov, nato podrobnejša analiza verzificiranega oficija Franciscus vir catholicus Julijana iz Speyerja. Pomembna najdba – fragment glagolskega koralnega rokopisa iz NUK – je poleg praškega fragmenta, ki ga je leta 1910 odkril Čeh Josef Vajs, edinstvena najdba in mu je posvečena naslednja razprava. Zatem razprava pristopa k tematiki z nekoliko drugačnega zornega kota, in sicer iz virov, na osnovi katerih si lahko ustvarimo

predstavo o vsakdanjem življenju srednjeveških skupnosti in med njimi so listine, s katerimi so se ustanavljala liturgična opravila, ki so vsebovala glasbo. Tako naslednja razprava obravnava gregorijanski koral v obrednih ustanovah na Kranjskem, zadnje poglavje pa nas popelje po sledeh antifonala ljubljanske stolnice.

Vzporedno z razpravami je monografija opremljena tudi s slikami fragmentov opisanih liturgičnih knjig ter z nekaterimi glasbenimi ponazorili in preglednicami s seznami glasbenih del ipd.

Skupini razprav sledi obsežen katalog srednjeveških glasbenih rokopisov v slovenskih hraniščih.

Katalog avtor uvede z daljšim uvodom, ki razloži način sestave kataloga, v katerega so vključili liturgične zapise, v katerih je bil prisoten vsaj fragment glasbenega zapisa. Najprej gre za koralne rokopise, kjer je osnovni del vsebine gregorijanski korpus, čeprav zapisi poleg koralnih spevov prinašajo tudi zgolj besedila; sledijo fragmenti uničenih koralnih rokopisov, ki so se v glavnem ohranili kot knjigoveško gradivo; v tretjo skupino so uvrščeni liturgični rokopisi, ki pa imajo ponekod tudi glasbeni zapis, bodisi originalno bodisi zabeležen kasneje, ko je bila knjiga že v rabi. V četrto skupino spadajo zgodnji tiski liturgičnih knjig, ki vsebujejo

tudi koralne speve, in njihovi fragmenti. V peti skupini so glasbeni zapisi v neliturgičnih rokopisih. V šesti skupini so glasbenoteoretični spisi in v sedmi polifoni zapisi.

Na koncu monografije sledi še navedba virov po posameznih hraniščih ter imensko in stvarno kazalo. Obsežna monografija na 480 straneh in v trdi vezavi je na voljo pri založbi ZRC SAZU po ceni 29€ ter je res monumentalno delo na področju gregorijanskega korala in vsekakor velika poslastica za vse, ki se profesionalno ali ljubiteljsko ukvarjajo s tem področjem.

Cecilija Oblonšek